

Повратак главне битке

УДК 355:327(100)

Мр Божидар Форца, потпуковник

Војни чинилац је и даље један од доминантних чинилаца у међународним односима, посебно када се сукобе светски моћник, с једне, и представник тзв. Трећег света, с друге стране. Тада долази до помало заборављене главне битке, како је дефинисао Клаузевиц, само с измењеним карактеристикама. Узроци „повратка“ главне битке имају политичку, економску, дипломатску, војну и другу димензију, а могу се анализирати кроз сукобе вредности и интереса, униполарности и мултиполарности, националног и наднационалног, верског и цивилизацијског, и богатих и сиромашних.

У општој стратегији светског моћника посебно је значајан наступ према органима ОУН, сопственим савезницима, савезницима објекта дејства и његовим савезницима, и осталим земљама. Последица тог односа јесте дискредитација објекта дејства и стварање, а priori, неравноправног односа снага, израженог кроз „јаз моћи“ између светског моћника и припадника тзв. Трећег света.

Главна битка, кад до ње дође, има тачно утврђен циљ и сценарио, с јасно дефинисаним фазама припрема и реализације, које, начелно, обухватају следеће процесе: обавештајна дејства; психолошко-пропагандна дејства; планирање; увежбавање, довођење и развој снага; електронска дејства и дејства с дистанце, као и дејства осталих снага уколико претходним дејствима није остварен циљ. Главна битка у савременим условима одвија се по принципима сведимензионалних операција.

Основни принципи моћника су: а) треба добити бојеве пре главне битке и б) вероватноћа да до главне битке дође и њен позитиван исход управо су пропорционални степену заштите сопствених снага. Припадници остатка света су у трагању за изналажењем „контрапринципа“.

Увод

Битка (енгл. *battle*; фр. *bataille*; нем. *Schlacht*; рус. битва сражениа), као појам, значи одлучан судар између стратегијских снага чији резултати пресудно утичу на исход одређеног периода рата или на ток рата у целини.¹ Такво тумачење допуњава се ставом да битку не одређују

¹ Војна енциклопедија, књ. 1, II издање, Београд, 1970, стр. 622.

сукобљене снаге (њихова јачина, прим. Б.Ф.), већ резултати који из ње произилазе.² Другим речима, резултате који пресудно утичу на исход одређеног периода рата, или рата у целини, који се постижу битком, могу остварити и снаге чија се величина не изражава атрибутом *стратегијске*. Појам *главна битка*, настао је (приписује се) у теоријским радовима Карл фон Клаузевица,³ а чест је и у каснијим бројним делима теоретичара рата (ратне вештине). Главна битка, према Клаузевицу, јесте тежиште рата и читава стратегија се, заправо, своди на умешност вођења бојева до главне битке. Време у којем су настала дела Клаузевица (и његових савременика) карактерише, условно, промишљање рата кроз његов основни садржај – оружану борбу. У нашој војној литератури термин (појам) *битка* губи се сразмерно појављивању и развоју другог појма – *операција*, док је појам *битка* задржан у литератури других, првенствено западних земаља.

У савременим условима (након Другог светског рата), а нарочито у последњој деценији 20. века, рат је попримио много шире значење, и то сви његови елементи. Већ у Првом, а посебно у Другом светском рату, био је евидентан тоталитет сукоба, под којим се подразумева само војно сукобљавање. То сукобљавање изван војне сфере постало је приоритетно у последњим деценијама другог миленијума. Међутим, када се невојним средствима и методима не постигне жељени циљ, прибегава се „крајњем“ – војном сукобљавању.⁴ У садашње време углавном се међусобно сукобљавају земље Трећег света,⁵ али је доминантан сукоб светског моћника, с једне, и припадника Трећег света, с друге стране, који се углавном води невојним средствима (политичка, економска, дипломатска, технолошка, пропагандно-медијска итд.). У том сукобу оружана борба, када до ње дође, поприма карактер главне битке, с квалитативно измењеном физиономијом у односу на време о којем је писао Клаузевиц. Дакле, *под главном битком у савременим условима посматра се војни сукоб моћника (и његових савезника), с једне, и припадника Трећег света, с друге стране.*

² „...Међутим, за садржину појма Битка, није битна величина оружаних снага које у њој учествују, већ, пре свега, резултати и последице које из Битке произилазе“ (*исто*).

³ У свом познатом делу *О рату*, постављајући питање шта је главна битка, Клаузевиц каже: „Борба главним снагама, али заиста не безначајна борба за изванредан споредан циљ, не сам покушај који се напушта чим се благовремено опази да ће се циљ тешко постићи, већ борба са потпуним напрезањем за праву победу (Клаузевиц, *О рату*, Редакција „Војног дела“, Београд, стр. 204).

⁴ Просечан годишњи број ратова (војни сукоби) у свету после 1990. године неколико пута је премашио просек из периода 1945–1990. године. Наиме, ако је у свету до 1990. године било просечно 12 ратова годишње, након 1990. тај просек се попео на око 30 ратова.

⁵ Синтагма *трећи свет* настала је у периоду биполарности односа у међународној заједници, а њоме су означаване земље изван великих сила. Престанком биполарности та синтагма се све више губи и замењује термином *неразвијени* (сиромашни), односно свет се поларизује на *богате* и *сиромашне*.

Узроци главне битке

Услови за настанак неке појаве јесу све појаве које су делимично или у целини утицале на ту појаву. У суштини, разликују се следеће врсте услова: а) неопходни; б) довољни и с) ефективно одређујући (делатни). Делатни услови се називају и *чиниоцима* неке појаве.⁶ У пресеку наведених услова налазе се (d) *узроци* одређене појаве (у овом случају – главне битке). За услове су значајне и следеће релације: сви узроци су услови, док сви услови нису узроци; сви услови који нису узроци или чиниоци називају се *околностима*.

Узроци који поново (сада) доводе до главне битке имају политичку, економску, дипломатску, техничко-технолошку, пропагандну, конфесионалну, војну и друге димензије у процесима који се већ уобичајено називају стварање „новог светског поретка“. Све димензије узрока главне битке, схваћене као карактеристике процеса стварања „новог светског поретка“, могу се груписати у неколико категорија сукоба: а) сукоб у сфери вредности и интереса (праузрок); б) сукоб униполарности и мултиполарности; с) сукоб националног и наднационалног, верског и цивилизацијског, и d) сукоб (пројектовање) богатих и сиромашних. Ти сукоби су праћени научним и техничко-технолошким прогресом, који је доминантан у најразвијенијим земљама света, с једне стране, и наглашеним нарастањем популације („демографска експлозија“), која се дешава, првенствено, у најнеразвијенијим земљама света, с друге стране.

Праоснова (праузрок) свих сукоба

„Вредности су својства једног добра да задовољи неку потребу. Свака вредност претпоставља индивидуални или колективни (заједнички) субјект за кога постоји нешто вредно или може бити вредно. С тим у вези, вредности су, или индивидуално – субјективне или опште – објективне, односно, важеће за веће заједнице људи.“⁷ Постоје разне врсте вредности: етичке, естетичке, логичке, економске, и друге, а њима се бави једна од најмлађих филозофских дисциплина – аксиологија.⁸ У теоријско-практичном смислу, може се говорити о тзв. националним, државним вредностима. Иако би се могло претпоставити да постоје јединствене, општеважеће вредности,⁹ свака држава (нација) прокламује своје вредности, које се и јављају као главни узрок сукоба међу њима. Као основне националне (државне) вредности, уобичајено, проглашавају се: а) опстанак државе, као ентитета са заокруженим процесом националне (грађанске) припадности, простора и власти; б) свеукупни развој државе у оквиру међународне заједнице, заснован на основама равноправности; в) интеграција у међународну поделу рада итд.

⁶ Опширније: Михаило Марковић, *Филозофске основе науке*, „Нолит“, Београд, 1981.

⁷ Душан Вишњић, *Стратегија државе као судбина нације*, „Политика“, 1997.

⁸ Аксиологија (грч. аксиос – вредност, и логос – наука).

⁹ „Вредности не егзистирају, оне важе...“; *Филозофски рјечник*, Накладни завод Матице Хрватске, Загреб, 1984, стр. 17.

„Интерес као категорију не познаје ни античка ни средњовековна филозофија. Тај појам настаје у грађанској филозофији и у њој заузима централно место“.¹⁰ У теоријској и практичној сфери долази до замене система вредности системом интереса на изузетно груб начин. При томе, под изговором поштовања и уважавања општепризнатих вредности намећу се властити интереси, који нису ништа друго до „потреба сведена на похлепу“ (Маркс). Прагматизам из сфере филозофије, очигледно, преселио се у све области људске духовне и световне делатности (или је њима био узрокован!). Индикативно је да у својим стратешким опредељењима, умотаним у вео одбране властитих (коалиционих) интереса, одређене (моћне) државе нескривено показују агресивност и деструктивност у међународним односима. Тако се у борби за „заштиту“ својих, ниподаштавају, ограничавају и угњетавају вредности других, и то често на најдрастичнији начин – војним средствима. Замена теза (интереси уместо вредности) доводи до сукоба у сфери вредности и интереса, при чему се вредности тек декларативно (формално) помињу или се иза њих заклања.

Сукоб униполарности и мултиполарности

Историја људског рода пуна је догађаја и датума који су, на симболичан начин (посредно и непосредно), сматрани прекретницама у развоју међународних односа, посебно у вези са спречавањем ратова. Рушењем Берлинског зида (11. новембра 1989), као симбола престанка „хладноратовске“ конфронтације, не само да није решено мноштво горућих питања у међународним односима, већ су том мноштву додати и нови проблеми.¹¹ Биполаризам, као пређутно установљена категорија односа у светским размерама од Другог светског рата до распада СССР-а, нема јасно изражену и заокружену „замену“ у последњој декади 20. века. С једне стране (према многима) једини преостали светски моћник (суперсила), настоји да учврсти васпостављене позиције настале нарушавањем биполарности. У униполарном (за сада) систему, тај моћник, свестан и наглашено дајући другима до знања свест о својој позицији, најчешће не бира средства и методе у задржавању и учвршћивању своје позиције. Став „*руско њет, није исто што и америчко пои*“, у вези са могућом војном интервенцијом у једној „непослушној“ земљи, најбоља је потврда за то. С друге стране, очигледно не мирећи се (за сада не гласно) са таквим односима у међународној заједници, „бивше“ велике силе, свака на свој начин, настоје да успоставе што већу зону

¹⁰ Д. Вишњић, *исто*.

¹¹ Веома је илустративан осврт Данијела Нелсона, америчког професора с Универзитета у Вирџинији, на постбиполарни период: „... тако да можемо да бирамо између језивих прича о геноциду или, како се још каже, етничком чишћењу, катастрофалних сеоба, кријумчарења плутонијума, експанзије организованог међународног криминала и политичког тероризма...“ (Зоран Вучинић, *Војни савези од свете алијансе до НАТО*, НИУ „Војска“, Београд, 1996, стр. 153).

властитог утицаја (слобода маневра) на креирање међународних односа. Као по закону физике (*акција – реакција*), сви настоје, зарад свог оваплоћења, да сузе подручје (могућности, маневарски простор) оног другог. На трећој страни, стрпљиво чекајући своју прилику и користећи и најмању указану могућност, на врата „великих“ куцају још неки. Међутим, међународни односи се не одвијају по законима физике. Наиме, ретки су директни односи узрок – последица који су лако видљиви. Стратешки потези се „вуку“ филигранском прецизношћу, иако на први поглед могу изгледати као очигледни. Тако, акција не открива суштину, већ се до ње долази посредно – анализом реакције. Односно, Трећи свет, па и званична ОУН, (не)прећутно се приклања једној од опција (униполарност или мултиполарност), што на међународној сцени даље продубљује антагонизме.

Сукоб националног и наднационалног

Двадесети век јесте период стварања и јачања националних држава. Простор на којем тај процес није завршен и даље је латентна опасност од избијања сукоба ужих и ширих размера. Свака држава је развијала своје симболе (застава, химна, историјска личност, догађаји, празници итд.) да би оснажила свест о националном идентитету – национална држава је била у центру збивања. После Другог светског рата, трендови о јачању националне државе нешто су опали у економској сфери, али су остали снажни у политичком животу. Међународни финансијски и трговачки аранжмани, као што је Међународни монетарни фонд (ММФ), Светска банка и Општи споразум о тарифама и трговини (ГАТТ) тежили су да развију међународни протекционизам и аутархију. Међутим, напетости које је изазвао „хладни рат“ тешко су погађале међународне односе и истакле су продужење важности националне безбедности. Уједињене нације су трпеле док су се суперсиле препирале и стављале једна другој вето на потезе.¹² Национална безбедност је коришћена да се оправда сваки потез на међународном плану. На врхунцу „хладног рата“, док су СССР и САД сваке године трошиле милијарде долара за војне потребе, многи теоретичари су се питали не постаје ли свака од њих држава националне безбедности, а други су се, забринуте масовним скретањем капитала, истраживања и развоја, научника, инжињера и техничара ка трци у наоружавању, плашили ефеката свега тога на дугорочну националну конкурентност.

Новом међународном поделом рада национална држава и њена сигурност потенцијално су угрожене. Логика глобалног тржишта не осврће се на то где је производ направљен. Међународна финансијска кретања доносе своје изазове претпостављеном суверенитету националне државе (мондијализација против националног). „Свет без грани-

¹² Према речима Бутроса Бутроса Галија, бившег генералног секретара УН, од Другог светског рата до 1990. године велике силе су ставиле вето на одлуке Савета безбедности у 279 случајева (Игнацио Рамоне, *исто*, стр. 24).

ца“ подразумева извесну предају националне контроле и над националном валутом (на пример, у Европској унији) и над фискалном политиком. Протагонисти профит-хегемонизма, с обзиром на то да су на својим просторима „завршили“ процес националне хомогенизације, у светским размерама праву народа на самоопредељење претпостављају борбу за економским богаћењем. Богатства се све више исказују и у пракси потврђују кроз транснационалне компаније, чији се финансијски ефективи мере и стотинама милијарди долара (табела 1).

Табела 1

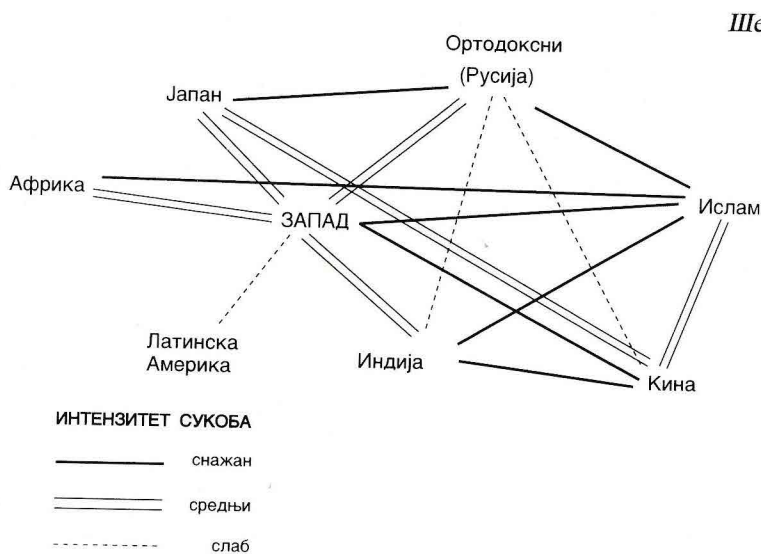
Најјаче компаније света у 1994. години

Компанија	Држава	Обрт (млрд. марака)
Мицубиши	Јапан	285
Митсуи	Јапан	278
Итођу	Јапан	272
Сумимото	Јапан	264
Џенерал-моторс	САД	251
Марубени	Јапан	244
Форд	САД	208
Ексон	Јапан	165
Нисо иваи	Јапан	164
Ројал-Дач-Шел	Велика Британија и Холандија	154
Тојота мотор	Јапан	143
Волмарт сторис	САД	135
Хитачи	Јапан	124
Нипон лајф инс.	Јапан	122
АТ и Т	САД	122
Нипон телеграф и телефон	Јапан	115
Мацушита	Јапан	113
Томен	Јапан	113
Џенерал-електрик	САД	105
Дајмлер-Бенц	Немачка	104

Подаци у табели 1 постају још значајнији ако се узму у обзир истраживања И. Рамонеа, који тврди: „... вредност 200 највећих предузећа света представља више од једне четвртине светске привредне делатности, а ипак тих 200 фирми запошљава само 18,8 милиона радника (мање од 0,75% светске радне снаге)... Пословни обрт 'Џенерал Моторса' већи је од бруто националног производа (БНП) Данске, пословни обрт 'Форда' је значајнији од БНП Јужне Африке, а 'Тојоте'

превазилази БНП Норвешке“.¹³ Према том аутору, тих око 200 фирми налази се у: Јапану (62), САД (53), Немачкој (23), Француској (19), Уједињеном Краљевству (11), Швајцарској (8), Јужној Кореји (6), Италији (5) и Холандији (4).

У сукобима у међународној заједници, који су очигледно постали тотални, у остварење националних (државних) интереса укључене су све расположиве снаге (структуре). Глобално посматрано (стратегија моћника и јесте глобалистичка), посебну пажњу завређује тзв. сукоб цивилизација, који се одвија у свим сферама. У вези с тим, посебно су занимљива становишта С. Хантингтона, који претпоставља међусобне сукобе осам тзв. цивилизација (Запад, Латинска Америка, Африка, Јапан, ортодоксни – Русија, ислам, синик – Кина и хинду – Индија): „Судар цивилизација преовлађиваће у међународној политици. Раседне линије међу цивилизацијама биће линије фронтава будућности“.¹⁴ Интензитет тих сукоба, према Хантингтону, различит је међу појединим цивилизацијама (шема 1).

Иако је књига С. Хантингтона изазвала подељене реакције и у средини у којој је настала (САД), њени показатељи су веома занимљиви. Хантингтон сукобе приказаних цивилизација одређује као снажне

¹³ Игнацио Рамоне, *Геополитика хаоса*, „Институт за геополитичке студије“, Београд, 1998, стр. 58–59.

¹⁴ С. П. Хантингтон, *The clash CIVILIZATION and the remaking OF WORLD ORDER*; „SIMON and SCHUSTER Rockefeller Center“, 1230 Avenue of the Americas, New York, NY 10020.

¹⁵ Исто, стр. 245.

(*more*) и слабе (*less*), ипак, њихова градација има више нивоа (по тежини). Тако на шеми је јасно приказано да је са свима у сукобу једино Запад, који следе ислам и Русија. При томе, „тежина“ сукоба најизраженија је код ислама, па код Запада. Аутор основу сукоба види у односу *Запад – против свих*, а епилог – коначан сукоб, јесте однос Запад (САД) – ислам.

О тзв. сукобу цивилизација интересантна су и размишљања Алвина и Хејди Тофлер,¹⁶ али они имају сасвим другачији приступ од С. П. Хантингтона. Према А. и Х. Тофлер, земље у свету су достигле различите степене развијености (уопште, па и у војној сфери), што их сврстава у тзв. цивилизацијске таласе. Првом таласу припадају најнеразвијеније (аграрне) земље, другом земље у развоју и трећем – најразвијеније цивилизације, тзв. информатичког доба. С обзиром на то да је књига *Рат и антират* својеврстан реквијем за ауторе (официри-генерали) „ваздушнокопнене битке“,¹⁷ то њени аутори потанко описују шта се може десити онима који се сукобе са припадницима трећег таласа, а и како тај сукоб може да се избегне. Међутим, нескривена је наклоњеност аутора (про)западном виђењу узрока сукоба и метода за његово превазилажење.

У вези с односом вредности – интереси, очигледно је да се у агресивном и деструктивном понашању моћника све потчињава интересима и, у оквиру њих, пројектованим циљевима, па и односи у сфери националног, верског и цивилизацијског, како их сами аутори из тог поднебља дефинишу.

Пројектовање богатства и сиромаштва

Бивша поларизација света по шеми „велике силе – Трећи свет“ све више уступа место новом односу: „богати – сиромашни“. Изванредна експанзија светске привреде у деценијама после Другог светског рата резултат је бројних међусобно повезаних чинилаца. После 1945. године главне „трговачке нације“ успоставиле су систем ради осигуравања умереног степена финансијске и економске стабилности и ограничавања протекционистичких тенденција. С америчким доларом, као светском валутом, САД постале су „позајмивач крајње нужде“. Осим тога, послератне године биле су изузетно дуг период стабилности у односима између великих сила, барем до тог степена да главне светске силе нису ратовале непосредно једна против друге. Та стабилност, заједно са потребом да се обнове привреде после пустошења у Другом светском

¹⁶ А. и Х. Тофлер, *Рат и антират* (превод с енглеског), Београд, 1997.

¹⁷ Доктрина „ваздушно-копнене битке“, коју је усвојила званична администрација САД почетком осамдесетих година, имала је практичну проверу у рату у Персијском заливу (1991). Један од твораца те доктрине, који није дочекао њену практичну проверу, суочен са сазнањем да му је због тешке болести остало мало од живота, исповедио се А. Тофлеру. Након „Пустињске олује“, Тофлери су написали дело *Рат и антират* као потврду онога о чему им је осамдесетих година говорио генерал.

рату, водила је ка стопи пораста светског индустријског производа без преседана. Између 1953 и 1975. године производ је, у просеку, повећаван по стопи од изванредних шест одсто годишње, а у периоду 1973–1980. по стопи од 2,4 одсто годишње. Та повећања односе се само на производњу. Пораст у услугама, као што су банкарство, угоститељство, пропаганда и осигурање, чак је био и већи, па су те делатности имале све већи удео у друштвеном производу већине напредних привреда (у САД више од 70 одсто). Пољопривредна производња је такође стално расла после 1945. године, као и тражња за сировинама, посебно за нафтом. Сматра се да је светска економија порасла више од 1945. године него у дотадашњој историји људског друштва. Само у периоду 1950–1980. година светски реални друштвени производ се учетворостручио, са два на осам трилиона долара.¹⁸

Светски економски раст није равномеран и постоје драстичне разлике међу земљама. Тако је у 1991. години друштвени производ по становнику у Швајцарској износио 36.300 долара, у Шведској 32.600, Јапану 29.000, а у Немачкој 27.900 долара. У исто време, национални доходак у Индији износио је свега 360 долара по становнику, у Нигерији само 278 долара, а бројне су неразвијене земље света у којима је тај износ и мањи од 200 долара по становнику.¹⁹ Таква неједнакост очитује се и у различитим стопама дечије смртности, дужини живота, приступу образовању итд. После скоро пет деценија незапамћеног економског раста, свет се креће ка 21. веку са више од милијарду становника који живе у беди. Посебно је тешка ситуација у Африци, а у оквиру ње у тзв. Супсахарској Африци. У својој књизи *Припреме за XXI век*, енглески мислилац Пол Кенеди навео је да земље субсахарске Африке, са својих 450 милиона становника, имају мањи укупни бруто производ него 11 милиона Белгијанаца, односно да читав континент производи отприлике један одсто светског бруто производа. Међу бројне разлоге таквог стања у Африци Пол Кенеди наводи и честе ратове, државне ударе и политичку нестабилност Африке. Сматра да је то делом наслеђе европске поделе Африке, када су колонијалне границе повлачене без обзира на различита племена и етничке групе, као и ранијих освајања суседних земаља и народа од стране јачих племена. На пример, сматра се да у Етиопији има 76 етничких група, које говоре 286 језика.²⁰

Према статистичком годишњаку Југославије за 1994. годину, распон између степена привредног раста групе најбогатијих и групе најсиромашнијих земаља наше планете износио је пре сто година 6:1, педесетих година 20. века тај однос је био 18:1, а 1980. године 30:1, с трендом даљег пораста у корист развијених земаља. Истовремено, дугови земаља у развоју енормно су повећавани. Тако, у 1981. години укупан дуг

¹⁸ Божидар Форца, *Војна сила у међународним односима после Другог светског рата*, ЦВШ ВЈ/ШНО, 1997, стр. 43.

¹⁹ Исто, стр. 44.

²⁰ Пол Кенеди, *Припреме за XXI век* (превод с енглеског), Београд, 1995.

земаља у развоју био је 775 милијарди долара, а у 1988. години чак 1.245 милијарди долара.²¹ Аналитичари савремених друштвених збивања у свету сматрају да ће се у „осовини“ САД – Европска унија – Јапан наставити тренд пораста укупног богатства моћника Запада, што се мора одразити на „пројектовано“ сиромашење Трећег света.

Карактеристика Трећег света јесте „демографска експлозија“, посебно најсиромашнијих земаља у свету, која ионако тешкој општој ситуацији додаје „нова уста – без хлеба“. Још пре 200 година (1789), енглески сеоски парох Томас Роберт Малтус, у свом *Есеју о становништву*, предвиђао је опасност са којом се суочава људска врста: да је моћ становништва бесконачно већа од моћи у земљи које омогућавају опстанак човеку. То је доказивао навођењем примера Велике Британије, Француске и Америке, чије се становништво удвостручавало сваких 25 година, па је предвиђао, иако су освајана нова пространства, да резерве хране неће моћи да прате „демографску експлозију“. Наиме, пораст становништва ишао је геометријском (2 – 4 – 8 – 16...), а пораст резерви хране аритметичком (2 – 4 – 6 – 8...) прогресијом. Због тога се Малтус и сматра творцем тзв. демографске теорије у разматрању узрока ратова. Проблеми нагло повећања становништва, с једне, и недовољна производња хране, с друге стране, решавани су у то време тројачко: а) емиграцијом; б) индустријском револуцијом и с) значајним напретком у производњи хране. Међутим, ни Велика Британија, која је била светска сила тога времена и једна од најразвијенијих земаља света, није у потпуности решавала проблем порастом производње, па је била наглашена емиграција. На пример, 1900. године у Британији је живео 41 милион људи, а у дијаспори је било још 30 милиона Британаца.

Садашњи свет, када је реч о односу броја становника и производњи хране, карактерише несразмерност економске моћи и пораста становништва. Управо у земљама у којима је привреда, па и пољопривреда, слабије развијена, велики су коефицијенти пораста становништва. Најмногољудније земље света и процена броја становника до 2050. године приказани су у табели 2, на којој се може уочити да је мало многољудних земаља које се сматрају развијеним, на пример Немачка, САД или Јапан.

Према подацима Светске банке, становништво ће се „стабилизovati“ на 10–11 милијарди у другој половини 21. века, док неки сматрају да ће тај број бити већи, тј. око 14,5 милијарди. Такве процене заснивају се на годишњој стопи пораста становништва у свету, која је све већа. Тако, у периоду 1950–1955. године годишњи пораст становништва био је око 47 милиона, док је у периоду 1985–1990. износио 88 милиона становника. За период 1995–2000. година предвиђа се пораст од 112 милиона становника годишње. Становништво се повећава углавном у неразвијеним земљама, посебно у Африци. Тако, просечна стопа пораста становништва у периоду 1990–1995. године за Европу износи 0,222

²¹ Божидар Форца, *исто*, стр. 44.

Број становника 12 најмногољуднијих земаља света и процена за 2050. годину

Земља	Број становника (у милионима)	Процена за 2050. годину (у милионима)	
Кина	1.200	Индија	1.640
Индија	935	Кина	1.606
САД	263	Пакистан	381
Индонезија	198	САД	349
Бразил	162	Нигерија	339
Русија	147	Индонезија	319
Пакистан	140	Бразил	264
Јапан	125	Бангладеш	239
Бангладеш	120	Етиопија	194
Нигерија	112	Заир	164
Мексико	94	Иран	163
Немачка	82	Мексико	161

одсто, док је тај проценат за Африку неколико пута већи, и износи три одсто годишње. У 1950. години афричко становништво је по бројности чинило половину европског становништва, до 1985. године се изједначило (свако по 480 милиона), а до 2025. године предвиђа се да ће број становника у Африци бити три пута већи него у Европи (1,58 милијарди према 512 милиона).²² Тај податак, у вези с економским стањем, сигурно ће повећати миграције становништва са простора Африке, првенствено у развијене земље Европе. Повећање становништва само по себи није узрок сукоба (ратова). Међутим, у многољудним срединама, где се буквално умире од глади,²³ ствара се погодно тле за „пласирање“ разноврсних утицаја, који, често, немају само (декларативно изражен) хуманитарни карактер. Напротив!

Поларизација света на богате и сиромашне посебно је изражена у војном чиниоцу, поготову у структури и саставу оружаних снага, издвајањима за војне потребе и војноиндустријском комплексу. Квалитативне разлике у наведеним елементима војног чиниоца између моћника и припадника Трећег света јесу основни услов (чинилац) и један од узрока главне битке у садашње време (вероватно и у будућности). Али, подразумева се да сама (изразита) квалитативна разлика војних

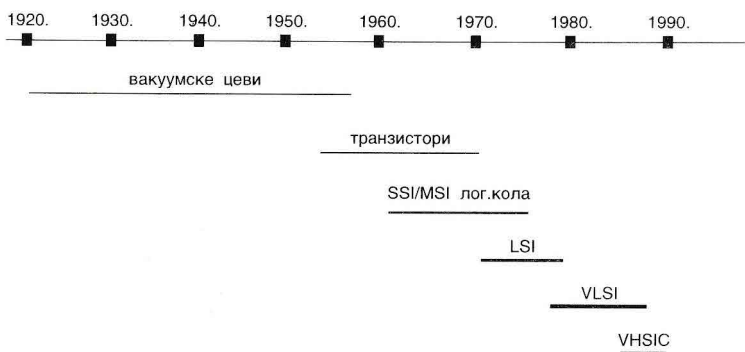
²² Исто.

²³ Процењује се да сада, на прагу 21. века, дневно умире од глади 36.000 људи, или око 1.500 људи сваког сата, а међу њима има много деце (извештај са скупа Савета УН за здравље и исхрану, одржаног у Италији новембра 1996. године).

потенцијала не изазива директно сукоб – главну битку, већ омогућава њено остварење.

Општи научни и технолошко-технички прогрес очигледан је, првенствено, у најразвијенијим земљама света. Примена науке, технике и технологије у војне сврхе има посебно погодно тле у војној сфери, у чему изразито предњаче велике силе. Наиме, само САД и бивши СССР (Русија) развијају и производе све врсте ратне и војне технике. У вези с тим, оружане снаге најмоћнијих земаља опремљене су „последњом генерацијом“ те технике, а посебно борбеним и командно-информационим системима. Земље Трећег света приморане су, углавном, да увозе средства војне технике, уз селективан развој и производњу сопствене технике. С обзиром на то да су средства војне технике последњих генерација изразито скупа и да их моћници селективно продају на светском тржишту, земље Трећег света су упућене на куповину „старијих“ генерација. Уз то, постоји могућност (коју моћник користи према сопственом нахођењу) ембарга на извоз средстава војне технике у те земље. Тако се, временом, ствара „јаз моћи“, који неразвијене земље не могу савладати у ситуацији када развој науке и технологије поприма експоненцијални карактер и када се временски период између појаве нових технологија (у појединим гранама) смањује геометријском прогресијом. На пример, Д. Ђук је фигуративно приказао дугорочни развој електронске технологије, тј. смањење временске дистанце генерисања нових технологија, за период 1920–1990. година (шема 2).

Шема 2

Дугорочни развој електронске технологије у периоду 1920–1990. године

Развој најмодернијих средстава војне технике учинио је да се драстично промени приступ односу снага, тј. да се квантитативни однос (један према један) сматра архаичним критеријумом. Свакако, научни и технолошко-технички развој, а тиме и развој војне технике и технологије, најнепосредније је условљен укупним економским развојем одређене земље, а тиме и могућностима издвајања за војне потребе (војни буџет, буџет одбране). Неки показатељи издвајања за војне потребе

најмоћнијих и земаља Трећег света (према подацима из часописа „Military Balance“, приказани су у табели 3.

Табела 3

Номиналне вредности војног буџета неких земаља

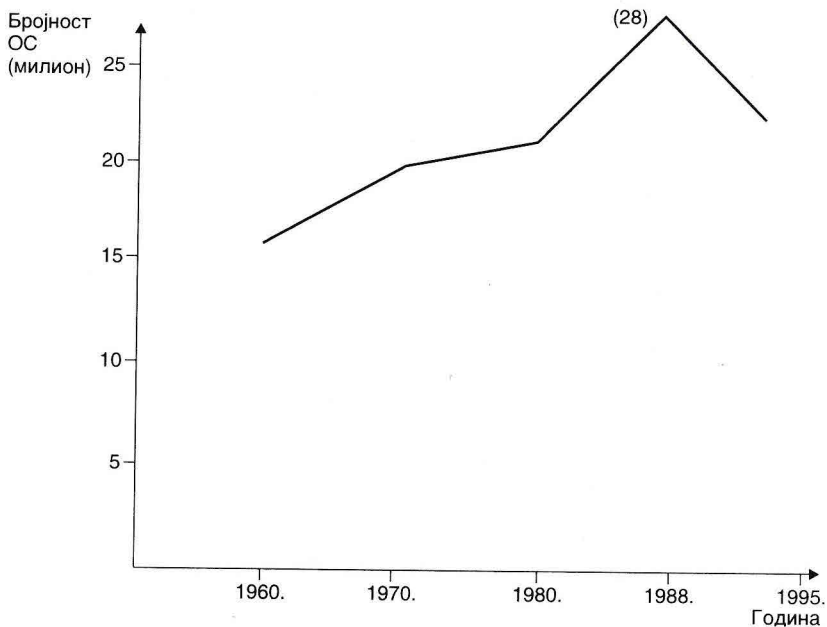
Година	Земља	Војни буџет (милијарди долара)
1985.	САД	208
	СССР	46,49
	Кина	11,02
	Француска	30,17
	Мексико	1,68
	Аргентина	1,89
	Ирак	12,86
	Тунис	0,416
	Кенија	0,255
Танзанија	0,103	
1990.	САД	291,4
	СССР	49,5
	Кина	6,13
	Француска	33,4
	Мексико	0,709
	Аргентина	1,01
	Ирак	13,3
	Тунис	0,387
	Кенија	0,2
Танзанија	0,223	
1996.	САД	257,8
	Русија	16(48)
	Кина	27-45(7)
	Француска	32,5
	Мексико	3,01
	Аргентина	3,5
	Ирак	2,7
	Тунис	0,398
	Кенија	0,206
Танзанија	0,088	

На основу начина расподеле војног буџета (општи расходи, опремање и развој, стандард војних лица, и друго) лако се могу израчунати могућности појединих земаља, првенствено у вези с опремањем и развојем оружаних снага.²⁴ Располагање савременим средствима и системима ратне и војне технике непосредно се одражава на структуру оружаних снага (свакако, то није једини критеријум). Тако, иако све земље прокламују људски чинилац као основни чинилац оружане борбе (рата), *de facto*, у развијеним земљама наглашен је на материјалном (техничком) чиниоцу. Тако позната крилатица „технологијом против масе“ није изгубила на значају. У вези с тим јесте чињеница да је након

²⁴ На пример, да би се набавио један носач авиона (по ценама из 1991) потребно је 60 војних буџета Танзаније, 16 Мексика, два Кине и један Ирака (из 1990). Наиме, носач авиона у 1991. години процењен је на 12,5 милијарди долара. Свакако, поставља се питање треба ли наведеним земљама носач авиона. Тако се долази до још једног јаза између могућности, тј. до наглашене разлике у поседовању одређених система ратне и војне технике.

1988. евидентно смањење оружаних снага, које је праћено општим повећањем борбених могућности (дијаграм 1).

Дијаграм 1

Тренд раста (опadaња) бројности ОС у свету²⁵

Стратегија моћника

Клаузевиц је рекао да је стратегија умеће вођења бојева до главне битке. У суштини, тај основни „задатак“ стратегије још увек није промењен. Наиме, политички, дипломатски, економски, техничко-технолошки, информативно-пропагандни (медијски), професионални и други сукоби (условно) јесу „бојеви“ које треба добити да би се успешно реализовала главна битка. Дакле, основни, стратешки принцип моћника јесте *добити бојеве пре главне битке* (иако се ти бојеви настављају и у време извођења главне битке). У том смислу, моћник је на различитим нивоима интеракције (шема 3) са званичним органима ОУН, сопственим савезницима, осталим земљама света, објектом дејства и његовим савезницима (ако их има!).

Стратегија моћника остварује се осмишљеним, програмираним и сталним интеракцијама с окружењем (шема 3), а методи, средства и интензитет наступа зависе од ентитета према којем су усмерени.

²⁵ Божидар Форца, *исто*.

Интеракције моћника

Моћник – органи Уједињених нација. Наступ моћника према (у) органима ОУН, у суштини, одређен је његовом позицијом (утицајем) у међународној заједници, а тиме и у органима званичне Организације уједињених нација. Суштина тог наступа је у добијању подршке (изглашавање резолуција) за планиране активности против објекта дејства. Гротескност наступа је у чињеници да је моћник у позицији не само да оправда властите намере него и одлуке званичних органа ОУН (Савет безбедности, Генерална скупштина, Међународна банка итд.) као одлуке (потребне) већине земаља чланица Уједињених нација. Он у органима ОУН води „живу“ дипломатску активност ради „убеђивања“ релевантних чинилаца у исправност планираних акција, што има за последицу дискредитацију земље (објекат дејства) од стране званичне Организације уједињених нација.

Моћник – сопствени савезници. Наступ моћника према савезницима заснива се на раније потписаним уговорима, којима су регулисана и питања (услови) војних интервенција у појединим регионима света. Суштина тог наступа је, поред добијања подршке за планиране активности, обезбеђење учешћа савезника у тим активностима, било да је реч о материјалној (финансијска) подршци или о непосредном војном ангажовању против објекта дејства. Историјски, територијални, економски и други чиниоци могу да буду разлог (формални) неучествовања неког савезника у планираним активностима против објекта дејства. За то моћник има „разумевања“ (али памти!), а савезник неучествовање надокнађује другим мерама, првенствено финансирањем његових напора.

Моћник – остале земље. Земље међународне заједнице које нису сврстане у неку од претходних категорија, могу се класификовати у две (више) група. Једну групу чине земље које се такође могу сматрати моћницима, с различитим степеном потенцијалне и стварне моћи у међународним односима,²⁶ а другу (већу) групу чини Трећи свет. Наступ према „осталим“ земљама одговара њиховој класификацији. Суштина наступа је иста (само су методи различити) – добити подршку за планиране активности против објекта дејства (максимум), или обезбедити уздржаност. Није непозната чињеница да у наступу према „осталим“ земљама моћник настоји да обезбеди и њихово активно (војно) учешће. Поступање према „осталим“ земљама (посебно припадницима Трећег света) непосредно је у вези и с достигнућим степеном међусобних односа, у којима је моћник (дугорочном стратегијом), најчешће, већ обезбедио одговарајућу подршку. Зато је наступ моћника према моћницима најчешће заснован на својеврсном реципроцитету: „*ти мени сад – ја теби кад затреба*“, уколико (ранијом) распоредом интересних сфера већ није обезбеђена уздржаност. Та уздржаност неће се значајно променити ни „млаком осудом“ најављених активности. Бројним политичким, дипломатским, а посебно економским мерама моћник је унапред обезбедио да изван (не мали) број земаља Трећег света, које се иначе не питају много, ако не да подршку, оно и не осуди предвиђене активности против објекта дејства.

Моћник – савезници објекта дејства. Наступ према савезницима објекта дејства (ако их има) подразумева обезбеђење њиховог неангажовања у главној бици. Историја је пуна примера непоштовања уговора о савезништву управо у ситуацијама када се неком од савезника тог типа супротстави светски моћник. Такође, није непознато да су се неке савезнице „окренуле“ против дојучерашњег савезника и учествовале на супротној страни. Друга („оштрија“) страна наступа моћника према савезницима објекта дејства јесте давање до знања да ће и они бити изложени истим неугодностима уколико подрже или помажу земљу објекта дејства. Дакле, тај наступ има две димензије, које су у релацији „поклон – страх“. Наиме, обезбеђење неучествовања савезника објекта дејства често је везано и за разноврсне уступке и повластице (поклоне) које им омогућава моћник (најчешће економске). С друге стране, страх од репресалија које их могу задесити, неретко, јесте основни разлог раскида савеза с објектом дејства, или „правдање“ непоштовања уговора о савезништву, у случају напада моћника. Наведено се не односи на ситуацију када је савезник објекта дејства такође неки од моћника, јер се тада успоставља однос моћник – моћник.

Моћник – објекат дејства. Пре саме главне битке моћник према објекту дејства предузима бројне активности, које се могу подвести под

²⁶ На пример, француски теоретичар М. Мерл све земље у свету, према моћи, класификује у четири категорије: 1) земље које имају општи утицај на глобалном плану; 2) земље које утичу на поједине сегменте глобалног плана; 3) земље које имају регионални утицај, и 4) земље без утицаја (Радослав Стојановић, *Сила и моћ у међународним односима*).

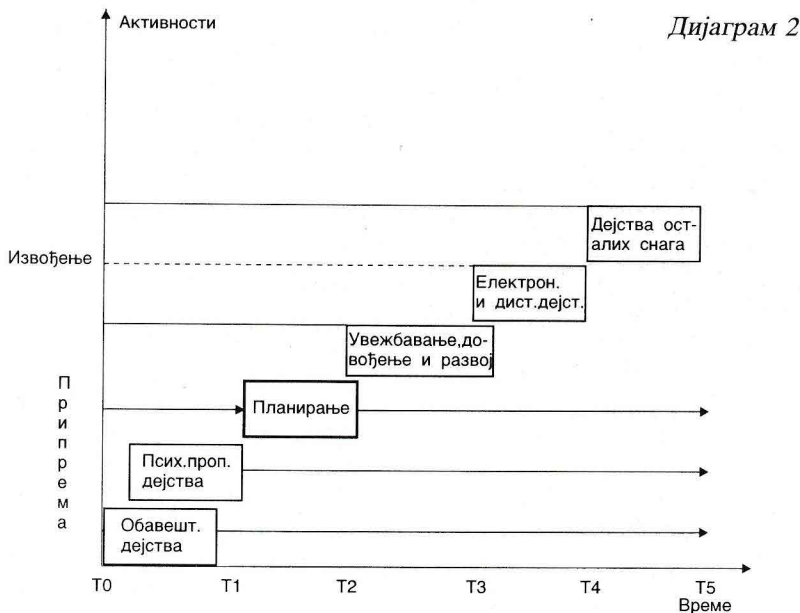
политичке, дипломатске, економске, пропагандно-психолошке и друге активности, а које се, условно, могу класификовати као дефанзивне и офанзивне активности. Дефанзивне активности обухватају бројне поступке, међу којима су најчешћи: прекидање дипломатских односа; повлачење грађана земље моћника из земље објекта дејства и препорука да се не путује у земљу која је потенцијални објекат дејства; протеривање дипломатских представника објекта дејства из земље моћника (најчешће под покрићем откривања шпијунских активности), и друго. Офанзивне активности углавном су срачунате на слабљење одбрамбене моћи објекта дејства, па се посебно примењују: економски ембарго или блокада (или обједињено – економске санкције); снажна обавештајна активност ради проналажења истомишљеника, односно структура незадовољних стањем у земљи објекту дејства, и обезбеђење подршке тих снага; снажна пропагандно-психолошка активност ради стварања „менталне матрице“ о „исправности“ поступака моћника и „странпутици“ званичне власти земље објекта дејства, и слично. Посебан вид дејстава моћника према објекту дејства јесте подршка побуњеничким (оружане) групацијама (уколико постоје) у тој земљи, која може да буде вербална – јавно супротстављање активностима званичне власти у земљи објекту дејства усмереним према побуњеничким снагама, или материјална подршка – опремање оружјем, финансирање активности или обучавање побуњеничких снага. Појачавањем интензитета захтева за уступцима моћник доводи противника у ситуацију да каже – не, а тада убрзава активности према другим ентитетима и војном решењу сукоба, који се реализује у главној бици. Наведеним односима у међународној заједници моћник, практично, успева да створи *a priori* неравноправан однос „1:1“, у којем су прва јединица (моћник) и друга (противник) исказане кроз „јаз моћи“. Често се ствара и однос „н:1“, где је „н“ коначан број земаља на страни моћника. У последње време ретки су случајеви односа „1:н“ или „н:н“.

Сценарио главне битке

Клаузевиц каже: „Резултат целокупне битке састоји се из збира резултата свих бојева. Ови успеси појединих бојева установљавају се по трима различитим стварима. Прво, по самој моралној снази у свести старешине... Друго, по бржем десетковању наших трупа... Треће, по изгубљеном земљишту...“²⁷ Главна битка у савременим условима одвија се по принципима тзв. вишедимензионалних или, како их још називају, сведимензионалних операција (*Full Dimension Operations*). Основним принципима тих операција могу се сматрати: а) тоталитет сукоба (политички, економски, војни, дипломатски, информациони, техничко-технолошки, културолошки, конфесионални итд.); б) непрекидност (у тзв. миру и у време сукоба); с) поступност (невојним, па ако треба и

²⁷ Клаузевиц, *исто*, стр. 206.

војним снагама, методима и средствима); d) селективност (довољност снага); e) свеобухватност снага (цивилне и војне снаге); f) војна (оружана) дејства из свих димензија (копно, море, ваздушни простор и космос); g) различитост трајања невојних и војних сукоба (изразито краће трајање војног сукоба, до његовог свођења на главну битку); h) „легитимност“ (подршка званичне ОУН), и i) унапред одређен циљ (присилити противника да се повинује зарад остварења сопствених интереса). Будући да на наведени начин моћник „добива“ бојеве (политичке, економске, дипломатске, пропагандне итд.), преостаје му да војно (оружано) „крунише“ своју победу, ако је потребно. У вези с тим, сценарио главне битке (дијаграм 2) односи се на војну сферу сукоба моћника и његовог противника.

Активности моћника у вези с главном битком имају две фазе: а) фазу припреме и б) фазу реализације (извођења). Фаза припреме, која траје дуже од фазе реализације, начелно, обухвата: 1) обавештајна дејства; 2) психолошко-пропагандна дејства; 3) планирање, и 4) увежбавање, довођење и развој снага. Фаза реализације (извођења) обухвата: 5) „дистанциона“ и електронска дејства и 6) дејства осталих снага (копнене, поморске, ваздухопловне и друге снаге). Намера моћника је да се та фаза заврши тзв. дејствима са дистанце. Међутим, уколико то не успе наставља се дејствима осталих снага.

1) *Обавештајна дејства*, која моћник непрекидно предузима према потенцијалним противницима, могу се, условно, поделити на: а) пасив-

ну, и б) активну фазу. Тзв. пасивна фаза обавештајних дејстава остварује се независно од могућности сукоба. Иако су планирана и усмерена, обавештајна дејства у тој фази могу да се сматрају мање конкретним (општијим) од активне фазе, и усмереним на шири круг објеката. Активна фаза обавештајних дејстава усмерена је на конкретног противника, првенствено на стање и активности његових оружаних снага. Предузима се из свих димензија (копно, море, ваздушни простор, космос), најчешће средствима од којих противник нема одговарајућу заштиту, нити могућност за противдејство.²⁸ Обавештајни подаци се у реалном времену прослеђују у командне центре, где се доноси одлука и планирају борбена дејства. Обавештајна дејства активне фазе трају до завршетка војног сукоба, када прелазе у пасивну фазу.

2) *Психолошко-пропагандна* или тзв. неокортикална дејства јесу саставни део свих, па и војних активности. Слично обавештајним, и та дејства, условно, имају: а) пасивну, и б) активну фазу. Пасивна фаза траје непрекидно, а основни јој је циљ стварање трајног мишљења („ментална матрица“) у потенцијалних противника онаквог какво одговара интересима моћника. Та фаза психолошко-пропагандних дејстава одвија се у свим сферама (политичка, војна, дипломатска, економска итд.). Активна фаза психолошко-пропагандних дејстава интензивира се према конкретном противнику зарад слабљења његове одбрамбене моћи. Такође, та дејства се одвијају и према сопственим снагама, свакако са супротним циљем од дејстава према противнику. Активна фаза тих дејстава траје до завршетка главне битке, када се наставља тзв. пасивна фаза.

3) *Планирање борбених дејстава* сталан је процес. У условима „затегнутости“ односа с намераваним противником остварује се у оквиру општих планирања за интервенције у потенцијалним регионима (тзв. грубо планирање). После доношења одлуке (од стране политике) о агресији на конкретног противника, планирање се усмерава према политичкој одлуци (тзв. конкретно планирање), по принципу: „политика зна шта војска може, а војска зна шта политика хоће!“ Планира се до детаља, при чему значајну компоненту тог процеса чине симулације (видео-игре) могућих дејстава, које у фази извођења олакшавају командантима доношење сврсисходних одлука. Посебна пажња у планирању посвећује се односу снага и „цени коштања“. Однос снага (тзв. квалитативни) јесте, *a priori*, у корист моћника, а у фази планирања своди се на пројективање снага, односно на пројектовање величине снага која одговара нивоу и начину достизања постављеног циља. „Цена коштања“ мери се финансијским издацима (мање значајно) и могућим губицима (изузетно значајно). Према неким показатељима, при процени губитака од два одсто „одустаје се“ од планираних дејстава и траже решења

²⁸ Према подацима из часописа „Militare Rivista“, Американци су у рату у Персијском заливу, између осталог, системима Кх-11 и Кх-12, прикупљали податке о стању на бојишту и са висине изнад 36.000 километара.

помоћу других средстава и метода – изван војних. Планирање је детаљно до почетка главне битке, а наставља се у току њене реализације.

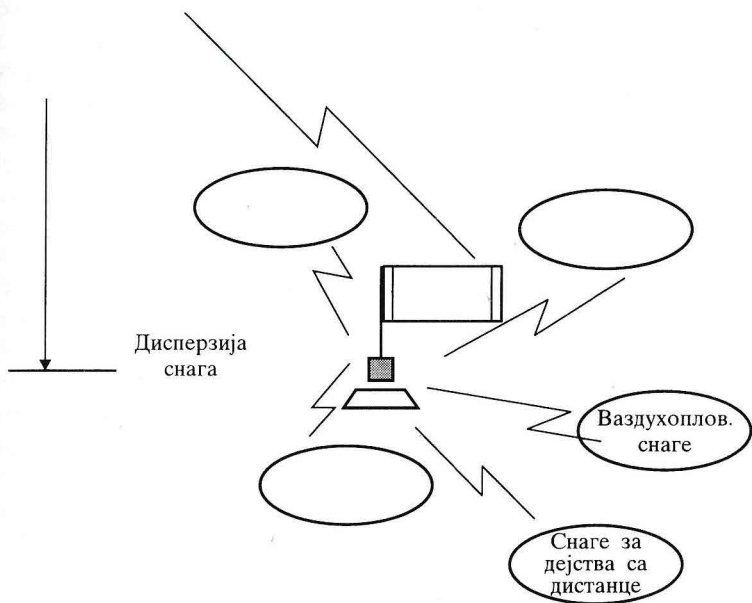
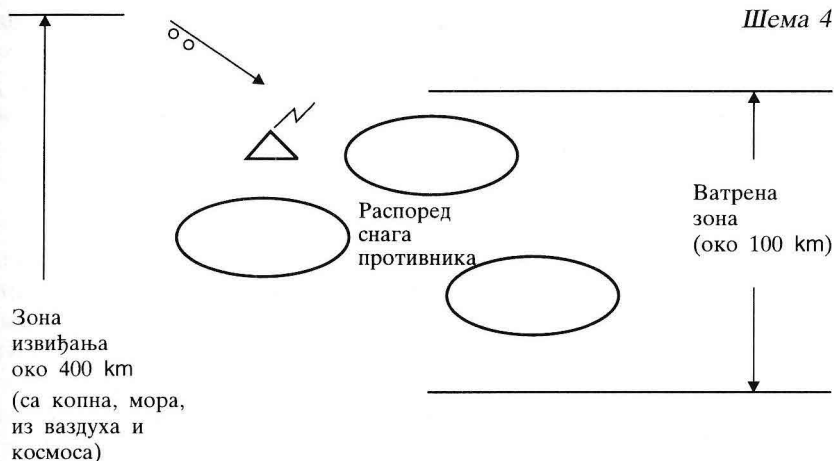
4) *Увежбавање, довођење и развој снага* јесте завршна фаза припрема за главну битку. Одвија се у потпуности према доктрини „пројектовања снага“, односно, димензионирања, развоја и груписања снага зависно од предстојећег задатка. Снаге се увежбавају према одлуци о њиховом ангажовању, а у условима (простор, време...) што приближнијим амбијенту употребе. Доводе се, најчешће, ваздушним и морским путем, а и копненим, ако је противникова територија у близини већ распоређених контингената оружаних снага моћника и његових савезника (који учествују у бици). Предност се даје ваздушном транспорту, односно превозењу. Развој снага чине две компоненте: а) снаге за „дејства са дистанце“ (ваздухопловне и поморске) и б) копнене, ваздухопловне и поморске снаге за наставак дејстава. Снаге за „дејства са дистанце“ базирају на „сигурној“ удаљености од евентуалног противдејства противника, а снаге за наставак дејстава не заузимају класичан борбени распоред, већ се дисперзивно распоређују у зонама и рејонима који су на правцу њихове евентуалне употребе.

5) *„Дејства са дистанце“²⁹ и електронска дејства* чине прву фазу у реализацији (извођењу) битке. Електронским дејствима, у тој фази, треба да се неутралишу противникови командни и борбени системи засновани на електроници. Посебно је значајно неутралисање командно-информационих система противника, односно, у одређеном периоду, прекид везе команди са јединицама (прекид везе „главе и тела“). „Дејствима са дистанце“ се противнику уништавају и неутралишу витални објекти и борбени системи, и истовремено уноси паника у редове оружаних снага (и народа). Електронским дејствима и „дејствима са дистанце“ моћник настоји да присили противника на капитулацију. Уколико противник не пристаје на услове моћника, прелази се у завршну етапу битке – дејства осталих снага.

б) *Под дејствима осталих снага* подразумева се општи ваздухопловно-копнено-поморски напад високо организованих и опремљених снага, чију ударну снагу чине високопокретне јединице, које уз ваздухопловну подршку и подршку с мора „довршавају“ започета дејства, односно „докрајчују“ противника. Фаза реализације главне битке приказана је на шеми 4.

Моћним системима за извиђање (из свих димензија) прикупљају се подаци о распореду и дејствима противника (и о другим елементима борбене ситуације), и у реалном времену достављају на командна места за доношење одлуке. Из припремљених симулација борбених дејстава, или након прикупљених информација, одлука се, захваљујући савременим командно-информационим системима, доноси „брзо“ (пре противника) и преноси на извршиоце. Далекометним и моћним системима

²⁹ Синтагма *дејства са дистанце* је „проблематична“ с језичко-логичког аспекта, али се због честе употребе користи и у овом раду (због чега се и ставља под наводнике).

Операција корпуса у главној бици

војне технике („борбени системи“) остварују се дејства по предвиђеним циљевима у ватреној зони. Уколико се на тај начин не оствари постављени циљ, покрећу се високо мобилне снаге, које у синхронизованој операцији решавају битку (сценарио по принципу „већ виђено“).

Ако је основни општестратешки принцип моћника добијање бојева пре битке, стратешки принцип моћника у главној бици могао би да се дефинише као: *вероватноћа да до главне битке дође и њен позитиван исход управо су пропорционалне степену заштите сопствених снага.* Наиме, само у условима изразитог „јаза моћи“ између моћника и

његовог противника (у поседовању савремених борбених и командно-информационих система) могућа је главна битка. У осталим случајевима долази до тзв. дуготрајног рата, а из наведених разлога немогућа је главна битка између два моћника (уколико се не користе нуклеарна средства).

Уместо закључка

Очигледно, једна од основних карактеристика процеса стварања „новог светског поретка“ јесте произвођење и управљање конфликтним ситуацијама (кризе), које најчешће завршавају сукобом због задовољења сопствених (чешће) или коалиционих интереса и циљева. Тај сукоб је тоталан, при чему се за војним чиниоцима „посеже“ када се другим методима и средствима не може остварити пројектовани циљ. Посебан облик војног сукоба (као концентрисан израз тоталног сукоба), који се дешава по принципима помало заборављене главне битке, настаје кад се сукобе, с једне стране, светски моћник и, с друге, припадник Трећег света. Основни узроци *cat back* главне битке јесу: а) настојање светског моћника да завлада светом и опирање (супротстављање) тој тенденцији; б) изразити општи и, посебно, војни „јаз моћи“ између моћника и земаља Трећег света и с) нејединство и немоћ међународне заједнице у стварању механизма за спречавање сукоба.

Показује се као својеврсна историјска законитост да циљ који поставља стратегија остаје исти, само се мењају методи и средства. И даље, моћник настоји да влада светом, а Трећи свет се сналази како уме. При томе, општестратешки принцип: *победити без битке, односно добити бојеве пре главне битке*“, остаје да важи на обе стране. „Вероватноћа да до главне битке дође и њен позитиван исход пропорционални су степену заштите сопствених снага“, показује се као други, или основни војностратешки принцип моћника. У вези с тим, моћник настоји да створи што већи „јаз моћи“, док „остатак света“ покушава да га смањи и пронађе одговарајући „контрапринцип“.